

ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЧНИХ ВИМІРІВ**Денисенко В.М.***доктор політичних наук, професор**Львівський національний університет імені Івана Франка*

У статті досліджуються особливості функціонування історичних форм політики у зв'язку з трансформацією способів людської діяльності, форм і способів мислення та поведінки. Також досліджуються процеси інституалізації політичної дійсності.

В статье исследуются особенности функционирования исторических форм политики в связи с трансформацией способов человеческой деятельности, форм и способов мышления и поведения. Также исследуются процессы институализации политической действительности.

This article explores the peculiarities of historical forms of policy in connection with the transformation of modes of human activity, forms and ways of thinking and behaving. Also this article examines the processes of institutionalization of political reality.

Ключові слова: політична антропологія, політична дійсність, політичні інститути, інституції, трансформації політичних інститутів, політична діяльність.

Антропологічний зміст політики можна розглядати і в контексті її як явища культури, що так чи інакше взаємодіє з іншими виявами людської духовності й за сутністю є виявами індивідуальної креативності людського індивіда. Поряд з наукою, філософією та мистецтвом, котрі завжди мали й мають виразне індивідуальне обличчя, з одного боку, та релігією, правом і мораллю – з іншого, що уособлюють колективний досвід, політика, радше, посідає проміжне місце. Політик – це завжди яскрава, але насамперед – сильна особистість, правила життя і поведінки, ідеали й переконання якої стають нормами й принципами життя багатьох. Для досягнення цього ефекту людина повинна мати яскраві індивідуальні особливості, прийнятні, для так званої референтної групи, стиль котрої прагнуть наслідувати, а її саму підтримувати. Однак, для політика й цього замало. Повинна існувати суспільна атмосфера, вона формує попит на таку особистість, отже, сприяє появі конкуренції політичних суб'єктів як особистостей, що на практиці краще вдається демократичним режимам, аніж тоталітарним, де особистість нівельована до рівня середньостатистичної маси.

Водночас не лише індивідуальний стиль або почерк вирізняє людину-політика, а й її здатність бути «своїм» для маси далеких і чужих людей. Цей ефект досягається здатністю такої особистості оволодіти кодами колективної культури, котрі інтегрують суспільство в певну колективність за релігійними переконаннями, морально-етичними принципами та поняттями стосовно справедливості, які кодифіковані у нормах права. Отже, рисою політика стає здатність до спілкування символічними засобами, виробленими культурою даного народу, але в такий спосіб, щоби вони вирізняли, а не нівелювали індивідуальність політика. Ось чому якості такої особистості не можна звести ні до рівня знань, ні до вміння бути лише актором і подобатися всім. Саме такі обставини складають суть актуальності нашого дослідження.

В умовах цивілізації людина та всі її форми самоздійснення набувають принципово нових, гуманітарних функцій, їх суть полягає в забезпеченні власного виживання на принципах співіснування з усім живим, що її оточує, а також з навколишнім природним і соціальним середовищем. Саме функція співіснування людини у світі з різноманітними предметами культури, з довкіллям породжує гуманітарний аспект її життя, усвідомлення людського, тобто духовного виміру, зумовленого органічним узаємозв'язком з культурою та соціумом. Виходячи з цього, предметом нашого дослідження є принципи антропологізації політики, способи відображення в функціях діяльності політичних інститутів та інституцій сутності людини, способів її діяльності, відносин.

Гуманітарна необхідність конституювання політичної антропології в спеціальну галузь антропологічного знання впливає зі зазначеного принципу співіснування людини з навколишнім природним і соціальним середовищем. Вона забезпечує розуміння нероздільності розв'язання конкретних політологічних проблем від вивчення самого суб'єкта пізнання, умов його життя та діяльності. Це надзвичайно важливо у процесі створення спеціальних технологій організації політичного життя відповідних суб'єктів під час прийнятті політичних рішень. Гуманітаризація вітчизняної політології зумовлюється також і низкою інших чинників: посиленням ролі політологічних знань в процесі переходу нашої країни від моделі виживання нації до моделі стабільного розвитку; відмовою від старої технології здійснення політичного курсу за принципом спроб і помилок та переходом до науково вивіреної, всебічно й антропологічно об'ґрунтованої стратегії; встановленням тісного взаємозв'язку політології з іншими гуманітарними науками, зокрема філософією,

культурологією, соціологією і под.; формуванням світоглядного характеру політологічних дисциплін, який би зумовлював, довершував їхні результати як такі, що мають не лише прикладне, а й фундаментальне значення для життя людини.

Більшість вітчизняних політологів розглядає сутність політики сферою колективної участі, виходячи з основних – соціоцентричних засад. Ігнорування індивідуальної складової політичного процесу в межах досліджень – і класичної, і сучасної політології зумовлює перетворення окремих політиків на «коновалів історії» (В. Ільїн.), а політологів – на ортодоксальних раціоналістів, переконаних у справедливості гегелівської тези: «Якщо дійсність не узгоджується з теорією, то тим гірше для дійсності».

Нестача політичного антропоцентризму, що перетворився на своєрідну ахіллесову п'яту вітчизняного – історичного й політичного дискурсу, призвела до того, що серед розмаїття традиційних систем-парадигм, про які вже йшлося, властивими для нас стали ті, котрі, якщо й не ігнорували повністю людський чинник, то, принаймні, не надавали йому належного значення. Чи не тому ліберально-демократична ідеологія, сформувавшись у річищі класичного лібералізму як парадигми на Заході, так, по суті, ніколи й не стала керівною і політико-творчою на наших теренах?

Якщо політика є сферою безпосередньої практики завдяки прямій участі її суб'єктів у розв'язанні конкретних проблем життя, а політологія – теорія цієї практики, то політичну антропологію можна розглядати як концепцію індивідуальної участі в колективному процесі творення влади та користування нею. Крім цього, її цікавлять також аспекти політичного буття – технологія політичної поведінки електоральних груп, чий вибір здійснюється на альтернативній основі, контроль за владою та ін.

Конституювання політичної антропології в принципово нову галузь антропологічних знань зумовлено не лише потребами гуманітарної необхідності розвитку самої політології, а й процесами диференціації традиційної загальної антропології. На сьогодні виникли і сформувались підсистеми антропологічних знань, про котрі вже йшлося, – теологічна, філософська, культурна, етнічна, соціальна й епістемологічна антропології. Кожна з них претендує на своє цілісне бачення людини, виходячи зі свого предмета дослідження. Політична антропологія на основі політологічних напрацювань з розкриття природи політичного у життєдіяльності людей, здійснює осягнення людини, що складається у відносно самостійну підсистему людинознавства, не лише уточнюючи предмет дослідження політології, а й збагачуючи загальну антропологію.

Розкриття взаємозв'язку людини та політики має на меті дати розуміння місця й ролі людини в пізнанні та практичному перетворенні політичної дійсності. Суть цього розуміння полягає у розкритті активної ролі людини як суб'єкта-творця політичної реальності. Воно не завжди може вкладатись в буденну схему національного світогляду народу, котрий одночасно відображає і вдосконалює існуючу політичну доктрину. Однак, нагальні завдання сьогодення у формуванні власного політичного простору потребують активізувати пошуки шляхів становлення саме такого світорозуміння, яке б і відображало, і вдосконалювало політичну реальність.

Розв'язання цієї проблеми покладено у площину всебічного та ґрунтовного розроблення антропологічної проблематики, що сьогодні має стати вагомим підґрунтям, світоглядною основою для наших громадян, політиків і державних діячів, зокрема для молодого політичного еліти України. Цей світоглядний вакуум, в якому ми сьогодні опинились, повинен заповнитись чіткими знаннями співвідношення загальносвітоглядних та індивідуально-життєвих характеристик політичного буття народу. А в цьому світогляді український громадянин має виглядати таким, що репрезентує індивідуальним життям загальнонаціональну сутність свого народу, причому залишаючись самодостатньою, суверенною й автономною особистістю. Тому політична антропологія як ґносеологія політології та епістемологія застосування політологічних знань у процесі життєдіяльності громадян має створити в суспільній свідомості й свідомості наших громадян атмосферу впевненості у власних силах, сприяти підйому їхнього настрою в пошуку перспектив сенсу життя.

Підсумовуючи сказане, можна окреслити основні проблеми політичної антропології для становлення та розвитку сучасної вітчизняної політико-антропологічної думки: проблема концептуального світовідношення й світорозуміння громадян і проблема їхньої життєвої та політичної позиції; проблема подолання традиційного відчуження індивіда та влади; проблема репрезентації владою не лише загальних, а й соціальногрупових, корпоративних, а головне – особистих інтересів людини.

Об'єктом усіх існуючих сьогодні антропологій, у тому числі й політичної, є людина у всьому багатстві її соціальних і духовно-інтелектуальних виявів. У цьому ніхто з дослідників не сумнівається, але коли йдеться про визначення свого аспекту дослідження, його предмета, то виникає безліч різноманітних поглядів, інколи зовсім протилежних. У цьому

легко переконатися, звернувшись до питання стосовно місця та ролі політичної антропології в системі антропологічних знань.

Так, В.Ільїн вважає, що предметом політичної антропології є процес перетворення суспільства із мети людини на засіб її життя: «Цінності й пріоритети політичної антропології концентруються в її фундаментальному принципі «не людина для суспільства, а суспільство для людини»¹. Інший дослідник – А.Логунов, розглядаючи міфологічні вияви сучасної політики, доходить висновку про необхідність створення політичної антропології, яка б систематизувала наші уявлення стосовно компоненти політичного чинника у життєдіяльності людини: «ця тема може стати початком серйозних роздумів про людську компоненту політичного, саме про те, що найменш повно та яскраво представлено у сучасній політологічній літературі»².

Українська дослідниця Л. Кліманська переконана: «Політичну антропологію можна визначити як науку про «людину політичну» – суб'єкта політичної творчості, його можливості та обмеженість, специфіку його впливу на соціальне та духовне середовище. ... Політична антропологія протистоїть, з одного боку, уявленню про людину в політиці як про безмірно малу величину, як про гвинтик політичного механізму, а з іншого боку - вузькому прагматизму, що випускає з поля зору гуманістичний, ціннісний вимір політичного. Разом з політичною психологією ця галузь політичних знань порушує питання про специфічну мотивацію «людини політичної», про політику як покликання і професійний обов'язок, як мету та засіб досягнення мети, як творчість і ритуал»³.

Безперечно, політичний підхід до розкриття природи та сутності людини дає нам «людину політичну». Цей підхід зумовлений різноманітними інтересами людей, їхніми симпатіями й антипатіями: індивідуальними, колективними, національними, культурними, демографічними, релігійними, регіональними і под. Незбіжність цих інтересів, симпатій й антипатій часто спричиняє конфлікти, політичні кризи, війни та революції. Але ж політичний підхід до розкриття природи і сутності людини зазвичай фіксується у мові, літературі, картинах та інших символах і знаках, життєвих сентенціях, масовій психології, менталітеті народу. Тому, насправді, можна сказати: політичний підхід до розкриття природи і сутності людини завжди є виразом цілком певного типу культури. І треба погодитись з Л. Кліманською, що «політичну антропологію можна називати наукою про політичний діалог культур і субкультур, про людину політичну як соціокультурний феномен»⁴.

Зазначені погляди на предмет становлення гносеологічного статусу політичної антропології на сьогодні найтипівіші для політичної науки на пострадянському просторі. Вони фіксують проблему на трьох рівнях. Відповідно до першої концепції, висловленої, наприклад, В.Ільїним, антропологічний підхід у політиці має змінити вектор суспільно-політичної психології та мислення, зламавши стереотип розглядати людську особистість у політиці як її підмет, а не присудок, як засіб, а не мету. Конститування політичної антропології в окрему галузь політичної рефлексії має долучити до аналізу дані широкого діапазону соціогуманітарних знань, починаючи від політичної економії та закінчуючи політичною міфологією.

Згідно з іншим поглядом, що висловлює А.Логунов, ідея політичної антропології полягає у визначенні ролевого статусу людини у сфері політичного буття, на відміну від її буття як істоти соціальної, економічної чи етичної тощо. Третій погляд належить Л. Кліманській. Він полягає у конкретизації політичної антропології як такої. Адже людина політична завжди є результатом відповідної політики, на чому наголошує ця дослідниця, достатньо кваліфіковано характеризуючи вияв людини політичної у суспільному бутті й використовуючи інструментарій і культурології, і політичної психології.

На наш погляд, для здійснення своєрідного «антропологічного оберту» в політичній свідомості нам необхідно вийти за межі розуміння політики як суто соціального феномену і перейнятися розумінням політики як креативної характеристики людського буття. Тобто, зрозуміти сутність політичного не лише як традицію, а й як проект, що підлягає здійсненню не кимось або чимось, а конкретно людиною. Це дасть змогу задіяти мотиви й інтереси людини, котрі, зрештою, рухають історію, як творчої істоти в політичному світі, а не розглядають її лишень у контексті макросоціальних процесів і тенденцій, де людина губиться, стає анонімною, хайдеггерівським «das Man». Тоді й політичні цілі, мета і засоби будуть відповідними до людських, індивідуальних потенцій, а не «політичних армій», що доводиться мобілізувати на «історичні звершення», очолюваних «культурою особою».

¹ Политическая антропология /под редакцией В.В.Ильина. – М., 1995. – С.3.

² Современная политическая мифология: содержание и механизмы функционирования / сост. д-р ист. наук., проф. А.П. Логунов, канд. ист. наук, доц. Т.В. Евгеньева. – М., 1996. – С.4.

³ Кліманська Л. Політична антропологія. – С.170-174.

⁴ Там само. – с.171.

Завдяки антропологізації політичної рефлексії відкриваються нові горизонти досягнення людського як особистісного, а людське розглядається як загальноновизнане і таке, що набуло норми та значення суспільної легітимності. Ця проблема нині хвилює й представників західної політичної антропології⁵. Серед таких горизонтів – аналіз умов та закономірностей трансформації креативних потенцій політика у політичну владу. Адже влада – атрибут людської істоти, яка реалізується по-різному в родині, колективі, спільноті й державі. Політика є однією зі сфер, де індивідуальність набуває характеристик публічності, й у демократичному суспільстві важливо знати, що спонукає людину до цього.

Зазначена трансформація завжди мала місце у минулому, але її майже не контролювало суспільство, адже визначальними чинниками залишалися звичаї та традиції, котрі сприяли закріпленню інституту династичного права на політичну владу або ж підконтрольність формального волевиявлення тоталітарним режимом. Авторитарний, а тим паче тоталітарний режими не допускають соціального контролю за владою», оскільки політика відчужується від суспільства та людини і стає власністю диктатора або корпоративної групи, непідконтрольної суспільством. І лише демократичний режим, сформований на самодостатній особистості, дає право та можливість такого контролю, що природно, підвищує вимоги до політичного лідерства як суспільного і водночас особистісного феномена в політиці.

Для розкриття власного змісту політична антропологія застосовує такі підходи до об'єкта і предмета свого дослідження: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний та соціологічний. Визначальним є цивілізаційний підхід. Суть його полягає в тому, щоби розглядати процес трансформації влади у політику як такий, що відбувається не в неухильному нарощуванні сили влади, поступальний характер котрого визначається через опозиції «нижче-вище», «гірше-краще», а в тому, аби кожна людина в процесі самовизначення і самоствердження відтворила ці опозиції влади для себе заново, «відкрила їх для себе по-новому, збагатила їх чимось своїм власним, національним і тільки притаманним їй екзистенційним досвідом, утвердила в них інваріантні структури цінностей загальнолюдського характеру»⁶.

Методи політичної антропології – емпіричний та теоретичний – є загальнонауковими, але, трансформуючись крізь призму предметного поля політики як динамічного процесу, набувають конкретної визначеності й змісту. Так, на емпіричному рівні здійснюється спостереження й опис явищ, їхня фіксація як типових чи унікальних, закономірних або випадкових. На теоретичному ж рівні відбувається їхнє осмислення, пояснення, інтерпретація, класифікація й типологізація через застосування категорійно-понятійного інструментарію аналізу й синтезу, порівняння, екстраполяції та прогнозу. Внаслідок аналізу встановлюють подібність та відмінність явищ із застосуванням також й інших аналітико-дискурсивних процедур індукції та дедукції, моделювання, реконструкції, а за необхідності – й проектування нового об'єкта чи модернізацію старого.

За предметною основою політична антропологія застосовує соціологічні, культурологічні, аксіологічні, психологічні й математичні методи. Теоретична система політико-антропологічних знань ґрунтується на системі принципів, завдяки чому та набуває логічної стрункості й завершеності. До системи принципів доцільно зарахувати принцип взаємодоповнюваності антропологічних знань. Сучасне антропологічне знання за характером, формою і змістом надзвичайно різноманітне, що передбачає його узгодженість. Ця різноманітність достатньо складно та суперечливо узгоджується зі специфічністю різних антропологічних концепцій. Однак під час формулювання принципів політичної антропології ми повинні зауважувати: всі антропологічні концепції завжди в чомусь єдині та взаємопов'язані, тобто об'єкт політичної антропології є багатоаспектним не лише тому, що має нескінченну множину своїх якостей, а й завдяки конкретній змістовності, індивідуальній визначеності. Саме ця обставина, внаслідок розвитку культури, приводить до внутрішньої предметної диференціації антропологічного знання, яке зберігає за собою його змістовну взаємозумовленість і, отже, своєрідну єдність. Політична антропологія, розкриваючи природу політичного в житті людини, доповнює антропологічні знання новими даними.

Другий принцип – гуманізму (антропоцентризму). Суть його полягає у спрямованості досліджень політичної антропології на саму людину в її відношенні до світу власного життя і самої себе, свого буття. Іншими словами, дослідники повинні дотримуватися таких методологічних вимог: сенс людського буття має стати сенсом існування влади у соціумі;

⁵ Див.: Абеле М. Политическая антропология: новые задачи, новые цели / М.Абеле // Междунар. журн. социальных наук. – 1998. – № 20. С. 27-44; Херцфельд М. Антропология: практическое применение теории / М. Харцфельд // Там само. – С.7-28.

⁶ Бойченко І.В. Нелінійна соціальна філософія: цивілізація як монада історії / І.В.Бойченко // Філософ. студії Київ. ун-ту. – К., 1995. – Вип. 1. – С.84.

сила влади полягає не у всевладді сили; політика є способом репрезентації владного буття людини у суспільстві.

До поняттєво-категорійної системи політичної антропології варто зарахувати ті, які відбивають специфіку взаємодії індивіда та соціуму в контексті політичної практики і політичних відносини. Такими, на наш погляд, передусім є: людина політична, політичний клас, політична система, соціально-політична структура суспільства, влада, політична боротьба, політичне лідерство, політична свідомість, моральність політики, морально-психологічні чинники у політиці тощо.

Процес становлення людини як політичної особи передбачає використання низки категорій соціально-філософського змісту, котрі можуть сприяти поглибленню політико-антропологічних досліджень: опредмечення–розпредмечення, засвоєння–відчуження, оволодіння–привласнення та ін. Сюди ж належать категорії – публічність політичної діяльності, психологія й етика політики, політична позиція та диспозиція, політична поведінка й політична тактика і стратегія. Отже, політична антропологія охоплює і буттєво-екзистенційний, і феноменологічний аспекти політичного життя людини, яке складається з її психо-ментальних, соціально-статусних та поведінкових характеристик. Використовуючи понятійну основу категорійності як системи, політична антропологія застосовує і низку понять, що характеризують ті чи інші сторони політичної дії, спрямованої на прикінцевий політичний ефект, наприклад, перемоги у політичній боротьбі на виборах за електоральну базу. До таких понять можна зарахувати поняття політичної активності, політичної ініціативи, політичного іміджу, політичної технології, політичних настроїв та уподобань, політичних інтересів і оцінок, політичних традицій.

Розробляючи зміст та структуру політичної антропології, ми свідомо не зосереджуємо увагу на відмінностях різних антропологічних концепцій (вони, безперечно, є), а намагаємось відшукати їхню взаємодоповнюваність. Причому використовуємо прагнення авторів цих концепцій для політико-антропологічного обґрунтування природи і сутності людини.

Свого часу, на межі XIX–XX ст., Ф.Ніцше ввів до філософського аналізу поняття «воля до влади», де самоствердження людини через владу розглядається як глибинний стан людської природи, що нібито у такий спосіб реалізує свою людську сутність. Біологізація людського чинника у його політичному аспекті, без огляду на ті механізми, котрі впродовж тисячоліть виробила людська цивілізація та культура, на наш погляд, не виправдовує себе, оскільки рано чи пізно стає підґрунтям для появи ультрарадикальних течій у політиці, ґрунтованих на культи сили. Цьому сприяє, зокрема, те, що апеляція до глибинних інстинктів природи пробуджує в людині її стадні, а не індивідуальні інстинкти. У зв'язку з цим виникають антропологічні теорії, які експлуатують у людині не її соціально-етичні якості, а насамперед біосоціальні, де переважають колективні або масові механізми контролю соціальності над індивідуальністю. Саме на цих засадах засновані расово-антропологічні й расово-етнічні теорії та концепції, котрі не витримали випробування часом і були засуджені як такі, що ставлять інстинкти вище за моральність, етику і духовність⁷.

Отже, політична антропологія є не лише концепцією обґрунтування первинності індивідуального начала у політиці, якої дотримуються світоглядно-політичні системи лібералізму, демократії, частково навіть анархізму і ін. У ґенезі політичної антропології можна виокремити й ті напрями, котрі намагалися звести сутність людського до вітальних характеристик як основи імморалізму; для обґрунтування самої антропології у політиці використати теоретичні засади еволюційної теорії, присвяченої світові природи, а не людського суспільства.

Водночас назвемо й іншу тенденцію, котра під впливом марксизму проникла в антропологію, – тенденцію до «соціологізації» людини, тобто тотального зведення її сутності до соціального буття, що загрожувало поглиненням людини соціумом. Такий підхід був небезпечним, оскільки ставав зручним засобом звинувачення людини в антисоціальних намірах та діях, якщо такі мали не лише кримінальну, а й політичну спрямованість. Іншими словами, політична антропологія, заснована на вульгарно соціологізаторських ідеях, за авторитарно-тоталітарної влади ставала зручним засобом розправи над людиною, керуючись виключно політичними мотивами, скажімо, сумнозвісним принципом «політичної доцільності». Ось чому актуальність утвердження сучасного антропологічного підходу стосовно політики зумовлена необхідністю подолання в людині не лише біологізаторських, а й соціологізаторських підходів. Не можна сьогодні однозначно погодитись з тим, що сутність

⁷ Див.: Вольтман Людвиг. Политическая антропология. Исследования о влиянии эволюционной теории на учение о политическом развитии народов/ Людвиг Вольтман/ пер. с нем.; предисл. Авдеева В.Б. – 2-е изд., исправ. и дополн. – М., 2000.

людини полягає у сукупності її суспільних відносин. Сутність – у тому, що вона виражає в собі, згідно з твердженням М.Шелера, єдність світового буття⁸.

З погляду політичної антропології, сутність людини – у ній самій, її індивідуальному тілесному бутті, її здібності й здатності творити суспільне і особисте життя, утверджувати свої зв'язки у світі, змінювати їх за власною волею і бажанням, вибирати краще життя. Звідси випливає висновок: головним завданням політичної антропології є розвиток основ, підґрунтя для окреслення меж застосування влади і політики у власному житті людини. Ігнорування висновків політичної антропології відкриває шлях до безмежних експериментів над людською свободою, використання її для абсурдних цілей та ідей, котрі розглядають людину лише як засіб, а не як «ціль саму по собі» (І.Кант). Минуле століття продемонструвало надто переконливі докази того, що робиться не лише із людиною, а й суспільствами та державами, які не знаходять адекватного розуміння та застосування кантівському антропологічному постулатові. Рано чи пізно суспільства й держави, на службі котрих перебувають соціальні чи національні міфи, в системі яких немає місця автономній волі людини як особистості, втрачають потенціал динамічного розвитку, потрапляють у стан економічної та соціальної стагнації й морально-психологічної депресії. Рано чи пізно такі системи зазнають кризи, звідкіля є лише один вихід – змінити суспільно-політичну парадигму розвитку, в основі котрої – зростання ресурсів людської свободи.

У політичній антропології розкривається складність політичної структури розвитку людства взагалі та вхід того чи іншого народу в світовий політичний простір, обґрунтовується цілісність тенденцій, які організовують політичне життя громадянського суспільства. Зрештою, саме в політичній антропології застосовується інтегративний підхід до вивчення політичних явищ, процесів та інститутів. Політична економія, політична соціологія й психологія, культура й філософія знаходять у політичній антропології своє узагальнене вираження. Якщо філософська антропологія дає нам знання про загальні закони буття людини в універсумі, а культурна та теологічна – про екзистенційні цінності людського життя, то політична антропологія розкриває зміст, характер і тенденції його практичного здійснення.

Політична антропологія має стати бар'єром, який стримуватиме безцеремонне втручання у життя людей, політичний суб'єктивізм та свавілля. Цей час прийшов. Епоха цивілізації висуває перед нами саме таке завдання і примушує нас до створення політичної антропології. Вона покликана встановити виникнення політики не з виробництва, його потреб чи з фізичної сили вождів, харизматичної аури політичних лідерів, а зі самого процесу, плінності життя людини.

Отже, в основу політичної антропології покладено індивідуально-ціннісний підхід, і крізь його призму досліджуються ті чи інші явища суспільно-політичного життя. І хоча політична антропологія як окремий напрям політичної науки конституювався відносно пізно – на межі XIX–XX ст., але політичне мислення та політична культура, засновані на антропологічних засадах, з'явилися давно, відчутно вплинувши на формування західноєвропейського політичного дискурсу. В той чи інший спосіб антропологічні ідеї озвучували й вітчизняні політичні мислителі та діячі, однак вони ніколи не були домінуючими в системі національного політико-культурного етосу. Щоби пересвідчитися в цьому, доцільно окремо розглянути особливості вітчизняного політико-антропологічного дискурсу на прикладі вже відомих нам політичних мислителів, котрі так чи інакше торкалися цієї проблематики.

Література

1. Политическая антропология /под редакцией В.В.Ильина. – М., 1995. – С.3.
2. Современная политическая мифология: содержание и механизмы функционирования / сост. д-р ист. наук., проф. А.П. Логунов, канд. ист. наук, доц. Т.В. Евгеньева. – М., 1996. – С.4.
3. Климанська Л. Політична антропологія. – С.170–174.
4. Абеле М. Политическая антропология: новые задачи, новые цели/ М.Абеле // Междунар. журн. социальных наук.– 1998. – № 20. С. 27–44.
5. Херцфельд М. Антропология: практическое применение теории / М. Харцфельд // С.7-28.
6. Бойченко І.В. Нелінійна соціальна філософія: цивілізація як монада історії/ І.В.Бойченко // Філософ. студії Київ. ун-ту. — К., 1995. – Вип. 1. – С.84.
7. Вольтман Людвиг. Политическая антропология. Исследования о влиянии эволюционной теории на учение о политическом развитии народов/ Людвиг Вольтман/ пер. с нем.; предисл. 8. Авдеева В.Б. – 2-е изд., исправ. и дополн. – М., 2000.
8. Шелер М. Избранные произведения/ М.Шелер – М., 1994.

⁸ Див.: Шелер М. Избранные произведения/ М.Шелер – М., 1994.